

Sygn. akt IV CSK 474/13

POSTANOWIENIE

Dnia 10 kwietnia 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Iwona Koper (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Anna Owczarek

Protokolant Izabela Czapowska

w sprawie z wniosku A. G.
przy uczestnictwie M. H.
o zniesienie współwłasności,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej
w dniu 10 kwietnia 2014 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczynie
od postanowienia Sądu Okręgowego w L.
z dnia 25 kwietnia 2013 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 5 listopada 2012 r. Sąd Rejonowy w L. zniósł współwłasność nieruchomości położonej w L. przy ul. S., dla której Sąd Rejonowy w L. prowadzi księgę wieczystą Kw nr [...], oznaczonej jako działka nr 2/13 o pow. 2738 m², wraz z udziałem $\frac{1}{4}$ we współwłasności nieruchomości oznaczonej jako działka 2/2 o pow. 650 m² w ten sposób, że nieruchomość oznaczoną jako działka 2/13 oraz udział w $\frac{1}{4}$ współwłasności nieruchomości oznaczonej jako działka nr 2/2 przyznał wnioskodawczyni A. G., oraz oddalił wniosek uczestnika M. H. o zasądzenie spłaty od wnioskodawczyni.

Sąd Rejonowy ustalił, że wnioskodawczyni (nosząca wówczas nazwisko P.) i uczestnik poznali się w 1998 r., a w 2000 r. zaczęli planować małżeństwo, jednak nie ustalili wówczas daty ślubu, ponieważ uczestnik pozostawał bez pracy i przygotowywał się do podjęcia studiów. W 2001 r. uczestnik zaproponował wnioskodawczyni nabycie od jego znajomych niezabudowanej działki w celu wybudowania tam w przyszłości wspólnie domu i zamieszkania w nim. W tym czasie uczestnik nie dysponował środkami finansowymi na zakup działki, posiadała je natomiast wnioskodawczyni. Uczestnik przekonał wnioskodawczynię do nabycia tej nieruchomości na współwłasność obojga, uzasadniając to wspólnymi planami małżeńskimi i wspólnym zamiarem budowy domu. Działając w zaufaniu do uczestnika wnioskodawczyni wyraziła na to zgodę. Umową notarialną z dnia 24 lipca 2001 r. wnioskodawczyni i uczestnik nabyli na współwłasność po $\frac{1}{2}$ cz. nieruchomość wcześniej opisaną za cenę 12.500 zł, którą wraz z należnym podatkiem uiszczyła wnioskodawczyni. W następnych latach uczestnik nadal nie podejmował pracy i gdy w 2004 r. wnioskodawczyni indagowała go w sprawie daty ślubu oświadczył, że nie zamierza się z nią żenić, co doprowadziło do ich rozstania. Wartość nieruchomości wynosi obecnie 391 726 zł. Możliwy jest jej podział na dwie mniejsze nieruchomości, o co wnioskował uczestnik, podnosząc przy tym że nie jest w stanie uiszczyć spłaty na rzecz wnioskodawczyni.

Wnioskodawczyni wnosila we wniosku o ustalenie, że uczestnik stał się bezpodstawnie wzbogacony jej kosztem, a jej świadczenie na rzecz uczestnika z tytułu sfinansowania nabycia jego udziału w nieruchomości było świadczeniem

nienależnym na podstawie art. 410 § 2 k.c. Podnosiła, że wobec nieosiągnięcia celu świadczenia w postaci wspólnego wybudowania domu uczestnik nie ma prawa żądania spłaty, ani przyznania mu w naturze równowartości jego udziału.

Kwestię tę uznał Sąd Rejonowy za przesądającą o sposobie zniesienia współwłasności. Wskazał, że zakładany przez wnioskodawczynię i uczestnika wspólny cel w postaci założenia rodziny i zamieszkania we wspólnie wybudowanym domu nie był możliwy do wyegzekwowania w oparciu o obowiązujące przepisy. Cel ten odpadł w chwili wycofania się uczestnika z deklarowanej obietnicy wspólnego życia z wnioskodawczynią. Świadczenie wnioskodawczyni na sfinansowanie udziału uczestnika we współwłasności nieruchomości stało się więc nienależne, zaś uczestnik stał się bezpodstawnie wzbogacony. W ocenie Sądu Rejonowego naturalną konsekwencją uwzględnienia żądania wnioskodawczyni o ustalenie bezpodstawnego wzbogacenia uczestnika powinno być zniesienie współwłasności nieruchomości przez przyznanie jej w całości wnioskodawczyni bez spłaty na rzecz uczestnika.

Postanowienie Sądu Rejonowego zaskarżył apelacją uczestnik, zarzucając naruszenie art. 233 § 1 k.p.c., art. 328 § 2 k.p.c., art. 210 zd. 1, art. 211 i art. 212 k.c. oraz art. 405 i 410 k.c. Kwestionował uzyskanie bezpodstawnego wzbogacenia kosztem wnioskodawczyni, podtrzymał wniosek o dokonanie zniesienia współwłasności nieruchomości przez jej podział fizyczny.

Sąd Okręgowy w L., rozpoznając apelację, uznał, że zasługuje ona na uwzględnienie, także z innych przyczyn niż w niej wskazane.

W ocenie tego Sądu, brak było podstaw do żądania przez wnioskodawczynię w ramach postępowania o zniesienie współwłasności ustalenia bezpodstawnego wzbogacenia uczestnika jej kosztem. Między ewentualnym sfinansowaniem zakupu działki przez wnioskodawczynię, a sposobem zniesienia współwłasności nie zachodzi bowiem zależność tego rodzaju, aby mogła oddziaływać na orzekanie w tym przedmiocie. Poza zakresem art. 618 § 1 k.c., wyznaczającym ramy postępowania o zniesienie współwłasności, pozostawało rozstrzygnięcie przez Sąd Rejonowy sporu mającego za przedmiot zwrot nienależnego świadczenia. W ramach określonego w nim postępowania sąd rozstrzyga jedynie

spory o prawo żądania zniesienia współwłasności i o prawo własności oraz wzajemne roszczenia współwłaścicieli z tytułu posiadania rzeczy. W związku z tym Sąd Okręgowy uchylił się od rozpoznania zarzutów apelacji dotyczących przesłanek bezpodstawnego wzbogacenia i dokonanych w tym zakresie ustaleń faktycznych. Za uzasadniony uznała natomiast zarzut naruszenia przez Sąd Rejonowy art. 211 k.c., gdyż - jak stwierdził - nie zachodziły określone w nim przesłanki do odstąpienia od zniesienia współwłasności przez podział wspólnej nieruchomości.

Kierując się powyższym, zaskarżonym postanowieniem z dnia 25 kwietnia 2013 r., Sąd Okręgowy dokonał zniesienia współwłasności przedmiotowej nieruchomości przez jej podział na działki nr 2/20 i 2/21 i nr 2/22 i przyznanie na własność uczestnikowi działkę nr 2/20 wraz z udziałem w wysokości 1/2 w działce 2/22, zaś na własność wnioskodawczynie działkę nr 2/21 i udział w wysokości 1/2 w działce 2/22 oraz ustanowił służebność przejazdu i przechodu przez działkę 2/21 na rzecz właściciela działki 2/20 za odpłatnością 15.000 zł, dalej idącą apelację oddalił.

Z rozstrzygnięciem tym nie zgodziła się wnioskodawczynie, zaskarżając postanowienie Sądu Okręgowego skargą kasacyjną, w której zarzuciła naruszenie art. 618 § 1 k.p.c. przez przyjęcie, że rozstrzygnięcie żądania zwrotu bezpodstawnego wzbogacenia nie jest objęte zakresem tego przepisu, art. 378 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez wzięcie pod uwagę z urzędu naruszenia art. 618 k.p.c., mimo braku takiego zarzutu w apelacji, art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 2 k.c. przez ich niezastosowanie.

Wnosiła o uchylenie postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zasadą postępowania o zniesienie współwłasności, tak jak innych postępowań działowych, jest jego kompleksowość (por. uzasadnienie uchwały SN III CZP 56/73 z dnia 12.X.1973 r. OSNCP 1974 r. z. 7/8, poz. 125). Zgodnie z tym, przepis art. 618 § 1 k.p.c. wyznaczający kognicję sądu w sprawach o zniesienie współwłasności powierza sądowi orzekającemu także rozstrzygnięcie o prawie

żądania zniesienia współwłasności i prawie własności oraz o wzajemnych roszczeniach współwłaścicieli z tytułu posiadania rzeczy. Do kategorii spraw z art. 618 § 1 k.p.c. należą także sprawy o roszczenia podlegające dochodzeniu w drodze powództwa. Chociaż spory te rozstrzygane są w postępowaniu nieprocesowym, sąd stosuje do nich reguły dla nich właściwe dotyczące procesu, w tym również dotyczące rozkładu ciężaru dowodu i obowiązku sądu działania z urzędu (uchwała SN z 21 lutego 2008 r., III CZP 148/07, OSNC 2009, nr 2, poz. 23.). Spory w zakresie wymienionym w art. 618 § 1 k.p.c. sąd rozstrzyga z urzędu, z wyjątkiem rozliczenia roszczeń z tytułu posiadania. Wyliczenie spraw określonych w art. 618 § 1 k.p.c. ma wyczerpujący charakter. Wyjątkowe ze swej istoty unormowanie art. 618 § 1 zd. pierwsze k.p.c. nie podlega wykładni rozszerzającej (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2012 r., V CSK 49/11, niepubl.). Sporem o własność w rozumieniu art. 618 § 1 k.p.c. jest spór między współwłaścicielami, którego rozstrzygnięcie przesądzi o tym, że uczestnik postępowania nie jest współwłaścicielem lub jego udział jest inny niż twierdzi.

W kategorii sporów wymienionych w art. 618 § 1 k.p.c. nie mieści się spór o rozliczenie kwoty należnej współwłaścicielowi nieruchomości z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, mającego źródło w sfinansowaniu nabycia przez niego udziału innego współwłaściciela w nieruchomości, objętej postępowaniem o zniesienie współwłasności. Wyrażony w tej kwestii w zaskarżonym postanowieniu prawidłowy pogląd nie narusza tego przepisu.

Zgodnie z art. 618 § 2 k.p.c., z chwilą wszczęcia postępowania o zniesienie współwłasności odrębne postępowanie w sprawach wymienionych w art. 618 § 1 k.p.c. jest niedopuszczalne. Sprawy będące w toku przekazuje się do dalszego rozpoznania sądowi prowadzanemu sprawę o zniesienie współwłasności; jeżeli jednak takie postępowanie zostało wszczęte po wydaniu wyroku, przekazanie następuje tylko w razie uchylecia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Postępowanie w sprawach nieprzekazanych sąd umarza z chwilą zakończenia postępowania o zniesienie współwłasności. Nieprzekazanie sprawy do postępowania o zniesienie współwłasności z naruszeniem art. 618 § 2 k.p.c., wbrew ustawowemu nakazowi, stanowi bezwzględny przesłankę odwoławczą. W razie jej stwierdzenia przez sąd odwoławczy, do czego jest on zobowiązany

z urzędu, wyrok podlega uchyleniu, postępowanie uznaje się za niebyłe, a sprawa podlega przekazaniu do postępowania o zniesienie współwłasności (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 lipca 1970 r., III CZP 39/70, OSNCP 1971, nr 2, poz. 25).

Odmienne pod tym względem ocenić należy natomiast uchybienie art. 618 § 1 zd. pierwsze k.p.c., w następstwie rozpoznania przez sąd w sprawie o zniesienie współwłasności sporu w nim niewymienionego, które nie stanowi bezwzględnej podstawy odwoławczej. Uchybienie to podlega rozpoznaniu przez sąd odwoławczy na zarzut skarżącego.

Sąd drugiej instancji rozpoznający sprawę na skutek apelacji nie jest związany przedstawionymi w niej zarzutami dotyczącymi naruszenia prawa materialnego, wiąza go natomiast zarzuty dotyczące naruszenia prawa procesowego; w granicach zaskarżenia bierze jednak pod uwagę z urzędu nieważność postępowania. Wiążące znaczenie w postępowaniu apelacyjnym mają więc tylko takie uchybienia prawa procesowemu, które zostały przedstawione w apelacji, o ile nie są wyłączone spod kontroli na podstawie przepisu szczególnego (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSCN 2008, nr 6, poz. 55).

Wynikający z art. 378 § 1 k.p.c. obowiązek rozpoznania sprawy w granicach apelacji oznacza zarówno nakaz rozważenia wszystkich podniesionych w apelacji zarzutów jak i zakaz wykraczania poza te granice. Niewątpliwie trafnie podnosi skarżąca, że Sąd Okręgowy nie mógł, nie uchybiając przy tym art. 378 § 1 k.p.c., uwzględnić apelacji uczestnika z powodu naruszenia przez Sąd pierwszej instancji art. 618 § 1 k.p.c., nie objętego jej zarzutami. Nieuzasadnione jest natomiast formułowanie przez skarżącą w oparciu o to twierdzenie wniosku o zasadności podstaw wniesionej skargi kasacyjnej. Podstawę uwzględnia apelacji uczestnika stanowił bowiem zarzut naruszenia art. 211 k.c., zobowiązującego sąd w razie, gdy możliwe jest dokonanie zniesienia współwłasności przez podział, a chociażby jeden ze współwłaścicieli żąda takiego podziału, do nakazania takiego właśnie wyjścia ze współwłasności (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 lipca 2000 r., III CKN 278/00, niepubl.). Sąd może od niego odstąpić jedynie wówczas, gdy podział byłby sprzeczny z przepisami ustawy lub społeczno - gospodarczym

przeznaczeniem rzeczy albo pociągałby za sobą istotną zmianę rzeczy lub znaczne zmniejszenie jej wartości. Zarzutu naruszenia tego przepisu skarżąca jednakże nie podnosi. Bez wpływu na przyjęty sposób zniesienia współwłasności pozostawało natomiast rozstrzygnięcie o żądaniu wnioskodawczyni w przedmiocie ustalenia bezpodstawnego wzbogacenia uczestnika, co czyni zbędnym rozważanie dalszych związanych z tą kwestią zarzutów skargi kasacyjnej, jako pozbawionych doniosłości prawnej związanej z ich możliwym wpływem na treść zaskarżonego postanowienia. Na tle wcześniejszych wywodów, tak samo z punktu widzenia postulowanego we wnioskach skargi kasacyjnej rozstrzygnięcia, ocenić należy zarzut naruszenia art. 378 § 1 k.p.c.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ oddalił skargę kasacyjną.